

УДК 78.071.1(4УКР)

DOI: 10.31866/2616-7581.2.2018.153389

Ольга Коменда,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки,
Луцьк, Україна
e-mail: olgakomenda@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7659-690X>

ЖАНРОВА ПАНОРАМА ТА ПЕРІОДИЗАЦІЯ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОЛЕКСАНДРА КОЗАРЕНКА

Мета роботи – встановити взаємовпливи між різними видами діяльності відомого сучасного українського композитора Олександра Козаренка та виявити, у який спосіб протікають ці процеси протягом творчого шляху митця. Методологія дослідження полягає в поєднанні культурно-історичного методу (вписування творчих здобутків митця в історичний контекст), компаративного методу (порівняння здобутків у різних видах діяльності) та системного аналізу (побудова жанрової системи й періодизація творчості). Наукова новизна статті зумовлена тим, що всі запропоновані в ній висновки і положення є повністю оригінальними, як такі, що визначені практичною роботою автора з нотними текстами, аудіо та відеоматеріалами й почерпнуті в особистому спілкуванні з О. Козаренком. Висновки запропонованої дослідницької роботи полягають у представленні творчості О. Козаренка у вигляді класичної моделі творчого універсалізму, розкритої в діахронічному та синхронічному аспектах, поданої в різноманітних музичних і позамузичних взаємозв'язках та впливах. Результати дослідження дають змогу застосування запропонованого підходу до творчості інших українських і зарубіжних композиторів з метою подальшого вивчення феномена творчого універсалізму.

Ключові слова: Олександр Козаренко, творча діяльність, універсальна творча особистість, модель творчого універсалізму, піаніст, композитор, музикознавець.

Олександр Козаренко вийшов на поприще української музики в 1990-х роках, на початку доби незалежності України. Його становлення як митця відбувалося в умовах активізації культурного діалогу із Західною Європою, пошуку нового обличчя української музичної культури, відродження її національної ідентичності. Визначальну роль в українській музичній культурі того часу почала відігравати молодша генерація композиторів, більшість з якої, за спостереженнями Богдана Сюті (2018), «уже не була чи майже не була скута старими догмами тоталітарного диктату» (с. 1). Серед її представників –Сергій Зажитко, Вікторія Польова, Олександр Щетинський, Галина Овчаренко, Олександр Гугель, Марина Денисенко, Вадим Журавицький, Микола Ковалінас та Олександр

Козаренко. Переважна більшість названих композиторів були випускниками Київської консерваторії, де вони навчалися в класах Мирослава Скорика (як, наприклад, Козаренко), Євгена Станковича, Івана Карабиця та Валентина Бібіка. Ці молоді композитори були добре знайомі з новою європейською музикою, а їх головною метою було презентувати українську музику на міжнародній арені.

Серед норм і цінностей представників цієї генерації було звернення до експерименту та сакральних тем, камернізація музичних жанрів і тяжіння до полідіяльній реалізації творчої особистості, зумовлене, зокрема, потребою негайного заповнення всіх ніш культури національним контентом.

Яскравим прикладом особистості такого типу став Олександр Козаренко, три основні сфери діяльності якого тісно пов'язані між собою: піаніст формує жанрово-інтонаційну базу композиторської творчості; він впливає на хід виконавських рішень; музикознавчі інтереси визначають напрям композиторських відкриттів.

Стосовно попередніх досліджень потрібно відзначити, що творчість О. Козаренка неодноразово привертала увагу багатьох українських музикознавців – Стефанії Павлишин (1993), Олени Чекан (1999, 2018), Юрія Чекана (1992, 1996, 2014), Наталії Швець-Савицької (2005), Лідії Мельник (2002) та багатьох інших. Так, С. Павлишин (1993) зауважила, що в стилі О. Козаренка «злилися західноєвропейський та український романтизм – на межі експресіонізму, однак у бік не перебільшення, викривлення, а поглибленого ліричного відчуття» (Павлишини С., 1993, с. 4). Н. Швець-Савицька (2005): «Спонтанні виблиски обдарування О. Козаренка, його улюблена гра в приміряння контрастних стильових масок органічно вписуються у ситуацію сучасного постмодерну» (Швець-Савицька Н., 2005, с. 362). Ю. Чекан (1996) вважає, що О. Козаренко залишається романтиком, «адже трагічне світовідчуття, мініатюризм, роздвоєність, інтерес до внутрішнього світу, міцна опора на фольклор – риси явно романтичні», але з іншого – «у технічному арсеналі композитора – всі досягнення ХХ століття – від алеаторики до мінімалізму; світовідчуття його зумовлене нашим часом; серед найважливіших ознак його стилю – філігранна робота за найрізноманітнішими моделями – від фольклорних, романтичних – до попсово-масових... Звідси – логіка й конструктивність мислення, що приховуються за зовні імпровізаційними, емоційно бурхливими звучаннями. Така дистанційованість від моделі додає музиці Олександра Козаренка ще одного смислового обертона – іронічного відсторонення. А це вже – риса тільки нашого часу» (Чекан Ю., 1996 с. 15).

Мета статті – встановити взаємовпливи між різними видами діяльності відомого сучасного українського композитора Олександра

Козаренка та виявити, як ці процеси розвиваються протягом творчого шляху митця.

Проаналізувавши жанровий зміст творчості О. Козаренка, потрібно зробити висновок про те, що її цілісну, із внутрішніми обумовленнями, систему складають камерні, театральні та духовні жанри. Так, сформовані романтичною традицією симфонічні та фортепіанні жанри постають лише кроками на шляху набуття майстерності. Генеза ж основних жанрів (камерна опера, мелодрама, балет, концерт, літургія, реквієм), відроджених у ХХ ст., має барокове походження.

Ядром жанрової системи є опозиція камерно/театральні – духовні жанри. Першим властиві взаємопереходи з камерного в театральний і навпаки, невеликі виконавські склади й масштаб, гранична індивідуалізація та інтелектуалізація образного змісту другим – великі виконавські склади й масштаб, робота за жанровою моделлю (канва – богослужбний текст), орієнтування на широку аудиторію, утілення ідеї синтезу на інтонаційному, стильовому, композиційному рівнях.

Обидві генеральні жанрові лінії творчості О. Козаренка в цілому достатньо реалізовані в українській музиці ХХ ст. Камерний жанр, наприклад, – у творчості Б. Лятошинського, Є. Станковича, М. Скорика, В. Сильвестрова й ін. У О. Козаренка відбувається продовження цієї лінії розвитку, проте зі своєю, притаманною лише йому рисою, – їх імпровізованою театралізацією.

Духовні жанри відроджуються в Україні, починаючи з 1990-х рр., і О. Козаренко стає одним із тих, завдяки кому це стає можливим. Певною мірою попередницею композитора в цьому плані можна вважати Лесю Дичко Проте, на відміну від неї, в О. Козаренка, окрім акапельних творів, з'являються вокально-симфонічна літургія, реквієм, причому з українськими текстами, тобто як синтез меси й літургії.

Хронологічно жанрову еволюцію творчості О. Козаренка представлено вектором: інструментальна – вокально-інструментальна творчість, по ходу якого багато уваги відведено камерній музиці з елементами театру й навпаки, як феномен домінуючих жанрових полів.

Періодизація творчості О. Козаренка обумовлена не тільки співвіднесенням його біографічної і стильової еволюцій, але й особливостями її протікання в основних сферах діяльності – композиції, виконавстві та музикознавстві.

Біографічна періодизація включає три періоди:

– 1978–1993 рр.: навчання у Львівському музичному училищі та Київській консерваторії, включно з аспірантурою, що закінчується захистом кандидатської дисертації;

– 1993–2010 рр.: педагогічна діяльність у Львівській музичній академії ім. М. Лисенка, в т.ч. у 1999–2001 рр. – на посаді проректора з наукової роботи, а з 2006 р. – на посаді завідувача кафедри теорії музики;

– з 2010 р. – педагогічна діяльність у Львівському національному університеті імені І. Франка.

Біографічна і стильова періодизація співвідносяться між собою з перетинаннями й накладаннями, зокрема і завдяки поверненню композитора до раніше створеного, редагуванню й уведенню його в нові художні концепції. Наприклад, спочатку написана як самостійна композиція «Оро» для ударних інструментів (1994) невдовзі стає частиною балету «Дон Жуан з Коломиї», а в 2004 р. її в переробленому вигляді перейменовано на «Старовинні вюрцбурзькі танці й дзвони святого Кіліана». Таких прикладів у творчості О. Козаренка чимало.

Ще одна особливість спостереженої еволюції (фортепіанна творчість – симфонічна – камерна – театр – духовна музика) полягає в тому, що перехід від домінування одного жанру до іншого не є одномоментним. Так, визрівання камерного розпочинається в 1988 р., з «Мікросхем» та «Ірмологіона», хоча початок інтенсивної роботи в ньому відноситься до 1994 р. З іншого боку, у тому ж 1994 р. заявляє про себе увага композитора до духовної музики – з'являється «Острозький триптих», але послідовне зацікавлення духовними творами розпочинається в 1996 р., зі «Страстей Господа нашого Ісуса Христа». Відлуння театрального жанру помітні в «Sinfoniaestravaganza», створений у 2001 р. Проте, імовірно, саме через захоплення духовним жанром цей твір аж до 2013 р. існував як суто концертний, і лише через 12 років отримав балетне втілення. Таких прикладів достатньо.

У зв'язку із цим визрівання наступного домінуючого жанру починається заздалегідь, поступово проростаючи крізь завершення попереднього періоду. Цей принцип можна назвати ланцюговим. Ним пояснюється високий ступінь стильової однорідності творчості митця. Цікаво, що глибокі жанрові та стильові процеси відбуваються на фоні фактичної відсутності чогось особливого в біографії митця.

Творчий шлях О. Козаренка складається із п'яти періодів.

I. Навчання: фортепіанна творчість (1982–1989)¹включає роки навчання О. Козаренка у Львівському музичному училищі (1978–1982), Київській консерваторії (1983–1988) та аспірантурі (1989–1992). У цей час істотне значення має конкурсна діяльність митця, відбувається кристалізація його виконавської, а також композиторської манери, пов'язаної зі створенням перших «Писанок», що засвідчує сам композитор (рубіжний рік– 1982-й).

¹ О. Козаренко зазначає: «1982-й рік – це початок моєї свідомої композиторської роботи. Це перша «Писанка», твір з якого почався мій «композиторський відлік». Все, що було до того, я вважаю, було підготовчим етапом».

II. Звернення до симфонічного жанру (1989–1994)² – короткий період, який також містить накладання з наступним. У цей час відбувається випробування індивідуального стилю композитора творами великої форми (концертно-симфонічний цикл – Скрипковий концерт, 1989–1994; варіаційний цикл – «Чакона», 1990; сонатно-симфонічний цикл – «Епістоли», 1991).

III. Камерна музика, музичний театр (1988–2001) – перший з основних періодів творчості митця, в якому представлено константні жанрові моделі й досягнуто самобутності його стильового почерку. Відлуння цього періоду спостерігаємо пізніше (нова редакція «Орестеї», 2013; «Sinfoniaestravaganza», 2013; дописана друга частина «Різдвяної Божественної Літургії», 2014 та ін.).

IV. Духовні твори (1994–2008) – другий з основних періодів творчості О. Козаренка. Звернення до духовних жанрів супроводжується увагою композитора до сакральних наспівів, прийомів партесного письма, манери співу Києво-Печерської лаври і презентується створенням масштабних богослужбних циклів, що виходять за межі церковної сфери.

V. Редагування створеного. Театр (з 2008). Завершення «Українського реквієму» стало ще одним рубіжним моментом стильової еволюції О. Козаренка. Після 2008 р. з'явилося не так багато творів, проте дописано другу й третю частини «Sinfoniaestravaganza» (2013), підготовлено балетну версію твору, здійснено другу редакцію, а по суті – кардинальне переосмислення «Орестеї» (2013), створено Диптих на слова С. Майданської (2013) та «Співанку про Василинку» (2013), написано другу частину «Різдвяної Божественної Літургії» (2014). Крім того, цей період, як і попередні, має свого передвісника у вигляді нової редакції «Оро», створеної в 2004 р. («Alte Würzburger Tänze und die Glockendie Heilige Kilian») / «Старовинні вюрцбурзькі танці і дзвони святого Кіліана»).

На еволюцію творчості О. Козаренка впливають особливості його розвитку як виконавця та науковця. За 30 років виконавська манера піаніста не зазнала суттєвих видозмін, проте змінився репертуар і співвідношення між видами й формами концертнування.

Межею двох виконавських періодів О. Козаренка став кін. ХХ – поч. ХХІ ст. Монографічна бахівська програма (три концерти d-moll, f-moll, c-moll) завершила період інтересу піаніста до західноєвропейського барокового, класичного та романтичного репертуару (Й. С. Бах, В. А. Моцарт, Л. ван Бетховен, Ф. Шопен, Ф. Ліст, Р. Шуман, Е. Гріг, П. Чайковський, С. Рахманінов, О. Скрябін, С. Прокоф'єв). Надалі

²У 1988 р. О. Козаренко закінчив консерваторію як піаніст, а у 1989-му був переведений на п'ятий курс зі спеціальності «Композиція» й останній рік навчався в консерваторії тільки як композитор. Цього ж року він познайомився зі своїм майбутнім науковим керівником професором І.Ф. Ляшенком, який підкреслює межу роль 1989 р. у творчій біографії митця.

маестро ставитиметься до репертуару вибірково: це буде українська музика і музика ХХ ст. (Д. Бортнянський, М. Лисенко, М. Колесса, А. Кос-Анатольський, Л. Ревуцький, Б. Лятошинський, М. Скорик, Є. Станкович, О. Козаренко, Д. Шостакович).

Змінюються пріоритети форм концертування: раніше О. Козаренко виступав і соло, і в супроводі оркестру, і в різних типах ансамблю, а нині віддає перевагу сольному й камерно-інструментальному виконавству. Ймовірно, таке самообмеження виникло як компенсація великих оркестрово-хорових форм композиції, водночас відображаючи вікові зміни митця і пов'язані з ними прагнення осягнути ще не розкриті можливості звукової природи художнього образу.

На репертуарні зміни, очевидно, вплинула і наукова діяльність О. Козаренка, який у 2001 р. захистив докторську дисертацію, присвячену проблемі національної музичної мови і творчості М. Лисенка зокрема. Наступне десятиліття було сфокусованим на виконанні творів М. Лисенка та української музики ХХ ст. Імовірно також, що тривалою діяльністю у Львові, який поки так і не став «своїм» для композитора, зумовлена його зацікавленість творами галицьких композиторів – М. Колесси, Н. Нижанківського, А. Кос-Анатольського, рідко виконуваних сучасними піаністами. Отже, межа ХХ – ХХІ ст. – важливий рубіжним моментом і у виконавстві, і в науковій праці, і в композиторській творчості О. Козаренка.

Узагальнюючи висновки, варто зазначити, що взаємообмін ідей між видами творчої діяльності О. Козаренка має інтенсивний характер протягом усього творчого шляху митця, а їхнє втілення є перехресним: усі зазначені властивості практично рівномірно виявлені в діяльності піаніста, композитора й музикознавця. У зв'язку з цим можна стверджувати універсальний характер творчих здобутків митця, а структуру його творчої діяльності розглядати як ідеальну модель музично-творчого універсалізму. Водночас варто відзначити, що в ранній творчості, з домінуванням у ній фортепіанного жанру (а разом з тим це був період активної участі О. Козаренка у виконавських конкурсах), а також у камерній творчості 1990-х рр. (зокрема, у творах з фортепіано соло), вочевидь, вирішальну роль виконував виконавський складник, визначаючи напрям розвитку творчої особистості митця. Натомість у період створення масштабних духовних полотен 2000-х рр. очевидним став пріоритет композиції. Сьогодні ж спілкування з О. Козаренком засвідчує, наскільки сильно на генерування його провідних художніх образів і смислів впливає коло висунутих ним самим наукових ідей.

Спроба визначення жанрової панорами та періодизації творчої діяльності О. Козаренка, здійснена в цій статті, визначає особливості його неординарної індивідуальності і може використовуватися як модель для схожих за завданнями досліджень творчого функціонування інших

композиторів – і українських, і зарубіжних – з метою вдосконалення існуючих поглядів на характер та специфіку перебігу музично-історичних процесів.

Список посилань

- Іванова, С. (2013, 26 серпня). Олександр Козаренко: розмова з ювіляром. *Збруч*.
- Мельник, Л. (2002). Українське бароко в просценіумі сучасного музичного мистецтва (опера О. Козаренка «Час покаяння»). *Вісник Львівського національного університету ім. І. Франка*. Серія: *Мистецтвознавство*, 2, 109-114.
- Павлишин, С. (1993). Композитори-лірики. *Музика*. 1993. №3, 3-4.
- Сюта, Б. (2002). Українська музика молодшої генерації композиторів. *Musica Ukrainica*, 20. Взято з http://www.musica-ukrainica.odessa.ua/_a-syuta-youngukrcomp.html
- Чекан, О.Е. (1999). Художній простір музичного твору: генеза та функціонування. (Дисертація кандидата мистецтвознавства). Національна музична академія України імені П.І. Чайковського, Київ.
- Чекан, Ю. (1992, 17 жовтня). Біля фестивальної карти. *Культура і життя*.
- Чекан, Ю. (1996). Музичний світ Олександра Козаренка. *Музика*, 3, 3-15.
- Чекан, Ю. (2014). Музичний світ Олександра Козаренка (про індивідуальний вимір інтонаційного образу світу у камерній творчості 90-х років). В *Festschrift кафедри історії музики етносів України та музичної критики НМАУ імені П.І. Чайковського*. Ніжин: Видавець Лисенко М.М.
- Швець-Савицька, Н. (2005). У сорокаліття композитора, п'яніста і музиколога Олександра Козаренка. *Наукові збірки ЛДМА ім. М. Лисенка*, 10, 360-365.

References

- Chekan, O.E. (1999). Khudozhnii prostir muzychnoho tvoruu: heneza ta funktsionuvannia [Artistic space of a musical work: genesis and functioning]. (Candidate's thesis). Natsionalna muzychna akademiia Ukrainy imeni P.I. Chaikovskoho, Kyiv [in Ukrainian].
- Chekan, Yu. (1992, October 17). Bilia festyvalnoi karty [Near the festival card]. *Kultura i zhyttia* [in Ukrainian].
- Chekan, Yu. (1996). Muzychnyi svit Oleksandra Kozarenka [Musical world of Alexander Kozarenko]. *Muzyka*, 3, 3-15 [in Ukrainian].
- Chekan, Yu. (2014). Muzychnyi svit Oleksandra Kozarenka (pro indyvidualnyi vymir intonatsiinoho obrazu svitu u kamernii tvorchoosti 90-kh rokiv) [Musical world of Alexander Kozarenko (on the individual measurement of the intonational image of the world in the chamber art of the 90s)]. In *Festschrift kafedri istorii muzyky etnosiv Ukrainy ta muzychnoi krytyky NMAU imeni P.I. Chaikovskoho* [Festschrift of the Department of Ethnic Music History of Ukraine and musical criticism of the NMAU named after P.I. Tchaikovsky]. Nizhyn: Vydavets Lysenko M.M. [in Ukrainian].

- Ivanova, S. (2013, August 26). *Oleksandr Kozarenko: rozmova z yuviliarom* [Oleksandr Kozarenko: conversation with a jubilant]. Zbruch [in Ukrainian].
- Melnyk, L. (2002). *Ukrainske baroko v prostseniimi suchasnoho muzychnoho mystetstva (opera O. Kozarenka «Chas pokaiannia»)* [Ukrainian Baroque in the contemplation of modern musical art (opera O. Kozarenko "The Time of Repentance")]. *Visnyk Lvivskoho natsionalnoho universytetu im. I. Franka. Series: Mystetstvoznavstvo*, 2, 109-114 [in Ukrainian].
- Pavlyshyn, S. (1993). Kompozytory-liryky [Composer-lyrics]. *Muzyka*, 3, 3-4.
- Shvets-Savyt'ska, N. (2005). U sorokalittia kompozytora, pianista i muzykoloha Oleksandra Kozarenka [At the fortieth birthday of composer, pianist and musicologist Oleksandr Kozarenko]. *Naukovi zbirky LDMA im. M. Lysenka*, 10, 360-365 [in Ukrainian].
- Siuta, B. (2002). Ukrainska muzyka molodshoi heneratsii kompozytoriv [Ukrainian Music of the Younger Generation of Composers]. *Musica Ukrainica*. Retrieved from http://www.musica-ukrainica.odessa.ua/_a-syuta-youngukrcomp.html [in Ukrainian].

© Коменда О., 2018

UDC 78.071.1(4УКР)

Olha Komenda,

Ph.D. in Arts, Associate Professor,

Lesya Ukrainka Eastern European

National University,

Lutsk, Ukraine

e-mail: olgakomenda@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7659-690X>

GENRE PANORAMA AND PERIODIZATION OF CREATIVE ACTIVITY OF OLEKSANDR KOZARENKO

The purpose of the article is to determine mutual influences between the various activities of the famous contemporary Ukrainian composer Oleksandr Kozarenko and to discover how these processes take place during the creative way of the artist. Methodology of investigation combines the cultural-historical method (the inclusion of creative achievements of the artist in the historical context), the comparative method (comparison of achievements in various activities) and system analysis (construction of the genre system and periodization of creativity). Scientific novelty of the article is due to the fact that all the conclusions and positions of the paper are completely original, they are the result of the author's practical work with musical texts, audio and video materials and some of them have been taken in personal communication with Oleksandr Kozarenko. The proposed study are presented Kozarenko's creativity as a classical model of creative universalism, disclosed in diachronic and synchronic aspects and described of many musical and non-musical interconnections. The results of the study give the opportunity to apply the suggested approach to creativity of other

Ukrainian and foreign composers for further studying the phenomenon of creative universalism.

Key words: Olexandr Kozarenko, creative activity, universal creative personality, a model of creative universalism, pianist, composer, musicologist.

УДК 78.071.1(4УКР)

*Ольга Коменда,
кандидат искусствоведения, доцент,
Восточноевропейский национальный университет
имени Леси Украинки,
Луцк, Украина
e-mail: olgakomenda@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7659-690X>*

ЖАНРОВАЯ ПАНОРАМА И ПЕРИОДИЗАЦИЯ ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АЛЕКСАНДРА КОЗАРЕНКО

Цель работы – установить взаимовлияния между различными видами деятельности известного современного украинского композитора Александра Козаренко и выявить, каким образом протекают эти процессы в течение творческого пути художника. Методология исследования заключается в сочетании культурно-исторического метода (вписывание творческих достижений художника в исторический контекст), сравнительного метода (сравнение достижений в различных видах деятельности) и системного анализа (построение жанровой системы и периодизация творчества). Научная новизна статьи обусловлена тем, что все предложенные в ней выводы и положения полностью оригинальны, поскольку сформированы практической работой автора с нотными текстами, аудио и видеоматериалами и получены в личном общении с А. Козаренко. Выводы предложенной исследовательской работы заключаются в представлении творчества А. Козаренко в виде классической модели творческого универсализма, раскрытой в диахроническом и синхроническом аспектах, представленной в различных музыкальных и внемузыкальных взаимосвязях и влияниях. Результаты исследования позволяют применение предложенного подхода к творчеству других украинских и зарубежных композиторов с целью дальнейшего изучения феномена творческого универсализма.

Ключевые слова: Александр Козаренко, творческая деятельность, универсальная творческая личность, модель творческого универсализма, пианист, композитор, музыковед.